

SERGIUS I,

ROMANUS PONTIFEX.

NOTITIA HISTORICA IN SERGIUM PAPAM.

(Lib. Pontif. ex var. edd.)

^a Sergius, natione Syrus, Antiochiæ regionis, ortus A per ordinem ascendens, a sanctæ memoriæ Leone
ex patre Tiberio in Panormo Siciliæ, sedit annos pontifice in titulo sanctæ Susannæ, quod ^b ad duas
xiii, menses viii, dies ^c xiiii. Ille veniens Romam domos vocatur, presbyter ordinatus est. ^b Hic tem-
sub sanctæ memoriæ Adeodato pontifice inter clerum pore presbyteratus sui impigre per cœmeteria diversa
Romanæ Ecclesiæ connumeratus est. Et quia studio- missarum solemnia celebrabat. Post septennium vero
sus erat, et capax in officio cantilenæ ^c priorum can- defuncto beatæ memoriæ Conone apostolicæ sedis
torum pro doctrina est traditus, et acolythus factus, præsole, ut fieri assolet, ^d Romanus populus urbis in

VARIANTES LECTIONES.

¹ Cod. Luc., quatuordecim.

² Cod. Luc., priorum; al., priori.

³ Cod. Luc., qui; Lab. quæ; al., quæ et.

⁴ Cod. Luc., populus Romanæ urbis Theodorum archipresbyterum et Paschalem archidiaconum.

VARIORUM NOTÆ.

^a Sergius, etc. Conone post undecim mensium pontificatum obeunte supremum diem, 21 Septembris an. 687, interpontificium duorum mensium ac dierum xxiii successoris ordinationem præcurrit, quemadmodum docent omnes Codd., præter Mazarinum, qui diem addit, cui astipulantur catalogi tertius et quintus Colbertini, ac Veronensis, omnibus tamen mirum in modum consentientibus: nam exclusa emortuali die sunt xxiii, eademque inclusa xxiv dies, præter menses duos, interpontificii. Itaque Sergius, Cononis successor, delusa competitoris archidiaconi ambitione, cum scelere conjuncta, de qua loquebar in Conone, ordinatus est pontifex die 15 Decembris prædicti anni 687, ut F lit. Dom. ostendit, sedemque apostolicam distans quam sui prædecessores administrans, clausit sæculum septimum, et octavi jam sese volentis anno primo, 11 Idus Septembris, seu die 8 ejusdem mensis, occubuit mortem, indictione quinta decima, ut recte habent Codd. vulgatus, Freherianus, et Cavensis, quæ indictio respondet anno 701, emortuali Sergii. Reliquisane Codd. quibus utor habent indict. 14, quæ indicat Septembrem anni superioris 700. Cum vero omnes fides Codd. cum aliis consentiant in Sergii pontificatus duratione notanda annor. xiii, mens. viii, de xxiii, liquido constat mandosos esse eos Codd. qui habent ind. 14, tum ex ætatibus prædecessorum recte constitutis, tum ex monumento quod Ant. Pagi- us Bedæ acceptum refert, confirmante initium pontificatus Sergii (Pag. 689, n. 5). Est id epitaphium Cedwallæ regis ita desinens: sub die xii Kalend. Maiar., indict. 2, pontificante apostolico viro domino Sergio papa anno secundo. Quod si mense Aprilis anni 689 Sergius agelut annum secundum, non est dubium quin recte ab anno 687 ejus sedis initium deducatur, nempe a supremo anni mense Decembri, ut supra monui. Huc accedit quod nulla prorsus aut Codd. aut catalogorum auctoritate Sergii obitus potest retrahi anno solido. Nam catalogus Bergomas, qui unæ opinionem hanc fulcit, pro annis xiii habens xii, cum consentiat cum aliis in successorum ætatibus definitis

quæ certis inhærent characteribus temporum, ut ostendam, longe ut aliis adjumentum afferat, sibi detrimentum importat, detegens novum mendum quo ipse laborat. Leviori scatenit vitio Colbertini primus, secundus, tertius; nec non Palatino-Vaticanus, Lucensis, et Farfensis, qui mensem detrahunt. Veronensis quoque hinc minus diligens esse cepit non amplius memorans dies pontificum emortuales: in Sergio autem non modo parum diligens, sed aperte invidiosus, solido anno auget ejus sedem contra omnium fidem. De unius diei additione apud omnes Colbertinos, præter secundum, et quintum, et apud alios passim catalogos, occurrente, eadem repeto quæ de interpontificio dixi, includendo nempe vel excludendo emortualem, omne discrimen amoveri. A primo igitur ad ultimum concludens, aio quod Sergius, ordinatus die 15 Decemb. 687, sedit an. xiii, m. viii, d. xxiii, ac vitam cum morte commutavit die 8 Septemb. 701. Cænnus.

^b Sergius. Ab hoc pontifice, teste Molano, in indice sanctorum Belgii, consecratus est sanctus Hubertus, Leodiensis episcopus, dignissimus sancti Lamberti martyris successor, nobilis genere, qui ut subditos sibi in catholicæ fidei observantia et sanctæ Romanæ Ecclesiæ obedientia, a quo sanctum Evangelium accepit, cultu perpetuo firmiter contineret, et posteros eodem vinculo obligaret, tradidit iis publicum sigillum sancti Lamberti martyris imagine sculptum, atque hujusmodi inscriptione notatum: Sancta Legio Romana Ecclesiæ Filia. BIN. et LABS.

^c Sergius. Tiberii mercatoris Filius, patria Antiochenus, Adeodati pontificis tempore Romam veniens in clerum Romanum asciscitur, canonicus mox regularis, deinde presbyter cardinalis tit. sanctæ Susannæ ad duas domos a Leone II papa factus, tantum sibi nominis comparavit, ut mortuo Conone in locum ejus fuerit suffectus, xii Kal. et consecratus viii Kal. Januarii, die Natalis Domini, ineunte anno 687. Cænnus.

^d Hic tempore presbyteratus sui impigre per cœme-

duas partes divisus est, et una quidem pars elegit Theodorum archipresbyterum; alia vero pars Paschalem archidiaconum. Et quidem Theodorus archipresbyter cum populo qui ei favebat perveniens, interiori partem patriarchii tenuit. Paschalis vero exteriorem partem ab oratorio sancti Silvestri, et basilicam domus Juliae, quae super campum respicit, occupavit. Cumque unus alio locum non cederet, sed utrique immaniter perdurarent, ut unus alium superaret, inito consilio primates iudicum, et exercitus Romanæ militiæ, vel cleri plurima pars, et præsertim sacerdotum, atque civium multitudo, ad sacrum palatium perrexerunt, et diu pertractantes, quid fieri deberet, qualiterve duorum altercantium electorum sopiretur contentio, Deo annuente, in per-

sonam denominati Sergii venerabilis tunc presbyteri concordantes se contulerunt, eumque de medio populi tollentes in oraculum beati Cæsarii martyris Christi, quod est intra sacrosanctum suprascriptum palatium, introduxerunt, et exinde in Lateranense episcopium cum laudum declamationibus deduxerunt. Et quamvis fores patriarchii intrinsecus essent munitæ, et clausæ, tamen pars, quæ prædictum venerabilem virum elegerat, quia et validior erat, prævaluit, et ingressa est.

Quo ingresso unus e duobus electis, id est Theodorus archipresbyter illico quievit ac se humiliavit. Et ingressus denominatum sanctissimum electum salutavit ac osculatus est. Paschalem vero nullo modo cordis duritia id facere sinebat, donec coactus, et

VARIANTES LECTIONES.

¹ Cod. Luc., basilica.

² Cod. Luc., alii.

³ Cod. Luc., unanimiter.

⁴ Cod. Luc., cleri seditiosi; al., cleri si dici est plurima.

B ⁵ Cod. Luc. et al., intentio.

⁶ Al., venerunt tunc presbyteri.

⁷ Al., quod est intra palatium introduxerunt.

⁸ Cod. Luc., acclamationibus.

⁹ Al., præ cordis duritia.

VARIORUM NOTÆ.

tertia diversa missarum solemnia celebrabat. In cœmeteriis erant oratoria, seu altaria, in quibus fiebant stationes et conventus Christianorum orationis causa, et missæ celebrabantur. Anastas., in Gregor. III: *Item in cœmeterio sanctæ Pretronillæ stationem annuam dari instituit.* Hinc tempore Decii vitium Christianis ne in cœmeteria pedem inferrent. Pontius diaconus, in Vit. Cypriani, apud Surium, Sept. 14: *Præceperunt etiam ne in aliquibus locis conciliabula fiant, nec cœmeteria ingrediantur.* Populum Alexandrinum ne communicaret cum Georgio pseudoepiscopo orationis causa in cœmeterium secessisse narrat Socrates, lib. II, cap. 25: *Τῆ ἑβδομάδι μετὰ τὴν ὀκτῆαν πεντηκοστῆν ὁ λαὸς ναστίσας ἐξῆλθε παρὰ τὸ κοιμητήριον εὐξασθαι.* *Hebdomade enim quæ est post sanctam Pentecosten, populus cum jejunasset, orationis causa, regressus est ad cœmeterium.* Idem Theodorit., lib. II, cap. 14. **ALTASERRA.**

^a *Paschalem archidiaconum.* Quod in superioribus circa Bonifacii III constitutum annotavimus, qui in synodo LXXII episcoporum desinierat ut nullus, pontifice vivente aut episcopo civitatis suæ, præsumat loqui de successore, aut partes sibi facere, nisi tertio die depositionis ejus, id luculentius apparet in electione Sergii, ubi ratio et necessitas edicti constituti ad præcavenda mala quæ ex ambitu candidatorum oriebantur aperte apprehenditur. Conon, Anastasio teste in ejus Vita, pro roga, seu presbyterio, ut vocabant, clericis largiendo, certam auri summam legaverat, ejusque distributioni plerumque archidiaconus præerat. Paschalis igitur archidiaconus, Conone ægrotaute, aurum illud haudquaquam distribuit, sed Joanni exarcho promisit, modo eum in electione adjuvaret. Hinc ortum schisma inter Paschalem archidiaconum et Theodorum archipresbyterum. De archidiaconi auctoritate in clero regundo, videndus Agnellus in Vita Theodori Ravennatensis. Narrat enim de summa frumenti caritate agens: *Cum autem sacerdotes non invenirent unde emerent, ierunt ad illum supplicantes, ut auxilium tribueret illis. Ille autem accersitum archidiaconum, nomine Theodorum.... dixit ad eos: Dicite sacerdotibus Ecclesiæ, et clero universo: Quare vos inopia famis consumit? Si dimittitis omnem quartam Ecclesiæ, et tantum per anni circulum pro quarta donum accipitis, secundum providentiam pontificis, modo relevabo inopiam vestram. Qui diu castigati, gravescente fame, consenserunt, et ab illo tempore quarta a clericis illius Ecclesiæ sublata est usque in*

præsentem diem. Consuetudinem vero Ecclesiæ, quæ in singulis voluminibus per unumquodque officium erat scripta, abstulit, et igne consumit. Quæ scilicet omnia erant ab archidiacono Ravennatensi custodita. **BENCINUS.**

^b *Ad sacrum Palatium perrexerunt.* Sacrum palatium, ad quod e Laterano major pars cleri et primates exercitus perrexerunt, ut de restinguendo schismate inter Theodorum archipresbyterum et Paschalem archidiaconum, consilium inirent, situm erat non in Palatino, ubi olim Cæsarium ædes fuere, sed haud procul a titulo sancti Sixti in eo loco ubi via Appia a Latina divertit. Per amplæ etenim ædes illic conspiciantur dictæ *sacrum palatium*, erantque usui sive pontificis, sive imperatoris, si quando Romæ adesse contingeret. Intra sacrum palatium oratorium vel ecclesia sancti Cæsarii constructa erat, quam sub nomine tituli sancti Cæsarii in Palatio nobilitatam fuisse, tum complura vetusta monumenta testantur, tum acta sacræ synodi Tridentinæ, quibus subscriptus legitur Christophorus cardinalis Madrucius presbyter sancti Cæsarii in Palatio. At e numero titularum expunxit ecclesiam hanc Sixtus V. quod, nimia vetustate collapsa, penitusque inaccessa sua ætate eadem erat. In veterem tamen formam haud multo post, sedente Clemente VIII, fuit excitata, qui insuper, ut pristinam dignitatem ecclesiæ illi sartam tectam posteritati retineret, eandem de novo in numero titularum descripsit. Hæc animadverto ex eruditissimo Baronio (*ad annum 605, num. 2*). **MAFEUS.**

^c *Et ingressus denominatum sanctissimum electum salutavit ac osculatus est.* Theodoro et Paschali in concursu electis, Sergioque schismatis solvendi causa electo, Theodorus unus e duobus in schismate electis ad Sergium accessit per adorationem et osculum. Cardinales et episcopi admittuntur quasi fratres ad osculum. summi pontificis, imo et ipsi abbates exempti (Cap. *Cum olim, de Privileg.*). Episcopi etiam propter reverentiam ordinis admittuntur ad osculum principis. Ambros., epist. 27, de legatione ad Maximum Tyrannum Trevis sedentem: *Ubi sedit in consistorio, ingressus sum, assurrexit ut osculum daret.* Hilari. Pictav., contra Constantium: *Osculo sacerdos cæcipis, quo et Christus proditus est.* Laici in ordinatione Rom. pontificis osculantur pedes. Anastas., in Valentino: *Ac deinde condignis gloriæ laudibus et honoris amplitudine ad Lateranense patriarchium ab ipsis deductus, et in pontificali est positus throno, cujus*

confusus, volens nolens, suum dominum et electum A¹ quod ab eodem Paschali suprascripto exarcho promissum fuerat, id est, centum auri librarum a parte Ecclesie expetente, Sergio sanctissimo electo proclamante, quod neque promississet dare, neque possibilitas dandi suppetat, et ut ad compunctionem animos videntium commoveret, cantharos, et coronas, quæ ante sacrum altare et confessionem beati Petri apostoli ex antiquo pendebant, deponi fecit, et a pignori tradi. Sed nec in hoc flexa est ejusdem exarchi duritia, donec centum, ut dictum est, a librarum auri accepit. Et licet, ut a præfatum est, Ecclesie Christi, a deo miserrimus Paschalis dispendium et damnum a inflixit, tamen Christo favente Sergius presbyter et electus in sede beati Petri apostoli a Pon-

VARIANTES LECTIONES.

¹ Cod. Luc., eo quod.

² Al., libras.

³ Al., prædictum.

⁴ Al., idem.

⁵ Al., inflixerit.

VARIORUM NOTÆ.

oranter ab omni Romanorum senatu pedibus osculatis, etc. Etiam cardinales in ordinatione pontificis demittunt se ad osculum pedum. Radevic., de gest. Frideric., lib. 11, cap. 66: *Deinde sicut mos est, Domini cardinales et clerus Romanus, totus qui præsens erat, et qui postea confluxerat, populique Romani pars maxima, pedes ejus osculati sunt.* Et Petrus Damiani, cardinalis et Hostiensis episcopus, consultus de Cadalono antipapa, et Alexandro II, uter verus pontifex iudicandus esset, lib. 111, epist. 4: *Manus do, inquit, plantas osculor, et non modo ipsum apostolicum, sed etiam apostolum, si jubetis, appello.* Etiam ipsi imperatores osculantur pedes pontificis. Constantini pontificis pedes osculatus est Justinianus II, de quo Anastas. in Constantino: *In die autem qua se invicem viderunt, Augustus Christianissimus cum regno in capite sese prostravit, pedes osculans pontificis.* Siginolfus princeps Beneventanorum a Sergio II benedictionem suscepit, prius osculatus pedes pontificis. Anastas., in Sergio II: *Quem præsal cum suscepisset, solo prostratus, pretiosos ipsius pedes humiliter osculatus est, et ab eo benedictione suscepta, ab ejus conspectu egressus est.* Denique in electione Rom. pontificis mos antiquus fuit osculandi pedes electi. Idem in Leone IV: *Qui morem conservantes antiquum, omnes osculati sunt pedes.* Idem in Benedicto III: *Et procedentes vestigia ipsius osculari cœperunt.* ALTABERRA.

⁴ Pignori tradi. Episcopi in publicis Ecclesie necessitatibus sacra vasa pignori dabant, ipsasque etiam personas quæ servitio Ecclesie addictæ erant. Sic Conon, cum ii qui in Sicilia ad curandum sancti Petri patrimonium morabantur loco pignoris essent apud militiam, redimere eos curavit. Unde in ejus Vita Anastasius: *Aliam jussionem direxit, ut restitueretur familia suprascripti patrimonii, et Sicilia, quæ in pignore a militia detinebatur.* Pariter cum Agapetus pontifex, ad iter Cplim. pro Ecclesie necessitatibus suscipiendum, pignorasset sacra vasa regis arcariis, re cognita, senator jussit restitui, ut legitur apud Cassiodorum, lib. xii, epist. 20, pag. 197: *Quapropter nostra præceptione commoniti, et regia jussione securi, sanctorum vasa cum obligatione Chirographi actoribus sancti Petri apostoli sine aliqua dilatione refundite, ut lucrose reddita celeriter impetrata videantur; optata, referantur manibus levitarum ministeria toto orbe narranda; donetur quod proprium fuit, quoniam jure per largitatem recepit.* Pignora personarum sustulit Jacobus II, rex Aragoniæ, ann. 1269: *Notamus quod persona alicujus pignoretur, vel ratione alicujus pignoris capitur, aut detineatur pro debito alieno in terra nostra... quoniam cum vicinus pro vicino pignoretur, sufficit quod res et non persona pignoretur.* BENCINUS.

⁵ Pontifex ordinatus est. Paschalis, Ecclesie Romanæ diaconus, quo facilius post Cononis mortem pontificatum adipisceretur, litteras ad Joannem novum exarchum Ravennatensem misit, eique eam auri quantitatem, quam Benedictus papa reliquerat, quamque tum clero, tum monasteriis Conon distribui jussisset, obtulit, si ejus opera ad pontificatum eligeretur. Post septem dies a defuncto beatæ memoriæ Conone, ut fieri mos erat, de successoris electione agi cœptum. Populo duas in factiones divisio, schisma factum est. Pars una Theodoro archipresbytero, Paschali archidiacono favebat altera. Una elegit Theodorum, altera Paschalem. Theodorus cum populo qui ei favebat interiore partem patriarchii tenuit, Paschalis exteriorem partem ab oratorio sancti Silvestri et basilica domus Julię, quæ super campum respicit, occupavit. Cumque unus alteri locum cedere nollet, primates judicum et exercitus Romanæ militiæ, et cleri plurima pars et præsertim sacerdotum, ad sacrum palatium perrexerunt, et diu quid agendum esset pertractantes, Deo annuente, summo consensu tertium elegerunt, Sergium scilicet S. R. E. presbyterum, natione Syrum, patria Antiochenum, Tiberii filium, Panormi in Sicilia educatum, quem Adeodatus pontifex in Romanum clerum adoptaverat, et Leo II presbyterum ordinavit. Eum itaque de medio populi tollentes in oraculum B. Cæsarii martyris Christi, quod est intra palatium, introduxerunt, et exinde in Lateranense episcopium cum laudum acclamatione deduxerunt. Sergio legitimo pontifici sponte cessit Theodorus; Paschalis, in schismate pertinax, coactus ipsum salutavit, sed suæ factionis hominibus Ravennam missis, dictum Joannem cognomento Platyn exarchum Romam advocavit, qui ipsi pontificium nomen ac dignitatem assereret: exarchus, cum Sergium legitimis suffragiis ex communi consensu videret in sede sancti Petri collocatum, Paschali suffragari non valuit, sed a Sergio exegit centum auri libras, quas ipsi promiserat Paschalis. Quas cum se nec promississe contestaretur Sergius, nec illis solvendis Ecclesiam satis esse, et ad slectendum exarchum cantharos et coronas, quæ ante sacrum altare, et confessionem beati Petri ex antiquo pendebant, deponi jussisset, et in pignus tradi, nihilo magis commotus est homo pecuniæ avidus, nec Ecclesie molestus esse deiecit, donec centum auri libras accepisset. Non multo post magis convicius Paschalis, pontificis sententia ab archidiaconatus officio dejectus est, et in monasterium detrusus, ubi post quinquennium impositens obit. Hæc constant ex Anastasio. PAGUS.

lifex ordinatus est. * Prædictus vero Paschalis non post multum tempus, et ab officio archidiaconatus pro aliquibus incantationibus, et lucis, quos colebat, vel sortibus, quas cum aliis respectoribus tractabat, Dei beatique apostolorum principis Petri interveniente judicio, privatus est, et in monasterium retrusus, post quinquennium præ cordis duritia impenitens defunctus est.

^b Hujus itaque temporibus ^c Justinianus imperator ^d concilium in regia urbe jussit fieri, in quo et

VARIANTES LECTIONES.

^a Cod. Luc. et a', et luculis.

^a Cod. Luc., respectatoribus; al., inspectoribus.

VARIORUM NOTÆ.

* Prædictus vero Paschalis, non post multum tempus, et ab officio archidiaconatus, pro aliquibus incantationibus et lucis quos colebat, vel sortibus quas cum aliis respectoribus tractabat, Dei beatique apostolorum principis Petri interveniente judicio, privatus est. Paschalis, archidiaconus Ecclesiæ Romanæ, depositus est ob aliquas incantationes et cultum lucorum quos colebat cum aliis respectoribus, id est, cultoribus. Erant qui ad arbores vel fontes vota et preces faciebant. Syn. Antiss., can. 3: *Non licet inter sentes aut arbores scrivos vel ad fontes vota exsolvere.* Respectare, verbum frequentativum, idem quod colere, cum reverentia respicere. Velleius Paternul., lib. II: *Impetratoque ut manum contingeret, reversus in naviculam, sine fine respectans Cæsarem, ripæ suorum appulsus est. Inde respectores.* ALTASERRA.

^b Hujus itaque temporibus Justinianus imperator concilium in regia urbe jussit fieri, in quo et legati sedis apostolicæ convenerant. Horum quidem legatorum subscriptiones non apparent, nisi forte hujusmodi credenda est subscriptio Basilii Gortynæ episcopi Crætæ metropolis, qui ita subscribit: *Basilii episcopi Gortyniorum metropolis Christo amabilis Crætæ insulæ, et locum tenens totius synodi sanctæ Ecclesiæ Romanæ, definiens subscripsi.* (Concil. Quinisexti) Quapropter dici oportet cum Petro Marca, Anastasius legatos nominans, intelligere apocrisarium, aut Administratum, qui jussu pontificis apud aulam Cpoleos morari consueverat, gesturus negotia sanctæ sedis, et si quæ alia evenirent; jurisdictionis tamen expertus, ita ut de rebus definire, præsertim momenti, absque speciali mandato non posset; solo quippe jure pollebat eas referendi, summique jussa pontificis expectandi. Imperator Justinianus II subscripsit primus concilii decretis; in summa autem parte catalogi omnium Patrum locus subscriptioni Sergii debitus fuit relictus, his verbis notatis: *Locus sanctissimi papæ Romani.* Cætera satis perspicue Anastasius tum hæc, tum seq. sectione. SOMMIER.

^c Justinianus imperator concilium in regia urbe jussit fieri. Ad supplendam quintam et sextam synodos, a quibus nulli canones ad disciplinam spectantes editi erant, habitum fuisse hoc conciliabulum in eodem Trullo CP. Ecclesiæ, ubi ante annos decem sexta synodus œcumenica coacta fuit, episcopi pseudosynodi in præfatione ad Justinianum Juniorem testantur. Quamobrem a Theodoro Balsamone schismaticorum patrono *σύνδος πωδέκτα*, id est synodus quinisexta nominatur. Ad hanc legatos apostolicæ sedis convenisse, deceptosque eidem subscripsisse, inquit noster, quod non ita debet intelligi ut Sergius legatos suam exprimentes personam ad hunc conventum miserit, quem damnavit, sed sensus est inter fuisse responsalem apostolicæ sedis, qui jam inde a Justiniani Primi ætate CP. degebat, fideique negotia, et disciplinæ procurabat, nullamque injussus attingere poterat jurisdictionem. Basilii archiepiscopus Gortynæ in Cræta tum solus eam obibat legationem, nominæque Romanæ Ecclesiæ se subscripsit conciliabulo. Præter hunc Balsamum, ut erraticæ synodo [hoc enim nomine eam veteres appellaverunt] œcumenicæ auctoritatem obtineat, eidem contendi subscripsisse, cum quemdam Ravennatem antistitem synodi Romanæ vicem gerentem, tum episcopos Thesalonice, Sardinie, Heracleæ, et Corinthi, qui tunc

erant legati pontificis, ut in antiquis monacanis scriptum reperitur. Verum, ut liceam de pontificia legatione, qua episcopus Heracleæ nunquam ornatus fuit, acta ipsa Trullani conventus, quæ hodie existant, Balsamonis manifestant mendacium; Corinthius enim episcopus ordinarius apostolicæ sedis legatus, nec non Ravennæ, Heracleæ et Sardinie episcopi, ab illo abfuere, charta pura eisdem relicta, ut solutam synodum eorum subsignarent nominibus: *Τόπος τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Σαρδίνιας, τοῦ Ραβέννης, τοῦ Κορίνθου.* In superiore etiam loco Sergio pontifici, ut pote capiti sacerdotum omnium, chartam puram pseudosynodus reliquit: *Τόπος τοῦ ἁγιωτάτου πάπα Ρώμης;* sed eamdem Sergius rejectit; nam ex duobus supra centum canonibus, quos complectitur, licet aliqui valde laudandi sunt, aliqui tamen improbandi sunt plurimum. Canone 3, nec singulos scribendo minime prosequor, octoginta quinque apostolorum canones decernuntur recipiendi, quos omnes inter apocrypha solemniter in toto orbe decreto Gelasius conjecerat. Canone 13 lex Ecclesiastici celibatus concutitur, et castissima Romanæ Ecclesiæ disciplina reprehenditur, qua sacrorum administrari ab usu prohibentur conjugii. Canone 55 damnatur jejuniis Sabbati in Romana Ecclesia moris antiquitate celeberrimum. Canone 67 abstinencia a sanguine et suffocato præcipitur, clericis quidem sub pœna depositionis, laicis vero sub pœna excommunicationis, periunde quasi lacte semper nosmetipsos deberemus nutrire, quod infantes lac primum cepimus sugere. Verum de hac synodo plura qui cupit, consulat *Annalium ecclesiasticorum parentem (Ad annum Christi 692).* MAFÆUS.

^d Concilium in Regia urbe jussit fieri. Cum in synodis generalibus quinta et sexta, nulli canones editi essent, ad disciplinæ restorationem et reformationem morum, Justinianus imperator Trullanam synodum congregavit, ad supplendas quintam et sextam synodos. Hanc synodi causam indicant qui ad illam convenerunt episcopi, in sua ad imperatorem allocutione: *Quoniam autem, inquirunt, sanctæ et universales duæ synodi (v nimirum et vi) sacros canones nequaquam conscripserunt, sicut reliquæ quatuor universales synodi.... propterea ergo tuæ pietatis jussu in hac Dei observatrica et imperante urbe congressi, sacros canones scripsimus.* Hinc Quinisexta hæc synodus appellata, quod velut ad supplementum utriusque facta sit; quam et erraticam alii appellaverunt. Trullana etiam dicta, quia habita in Trullo magni palatii, ut habet Balsamon. De Trullo vide dicta in Agathone. Verum unde habuere Græci non posse celebrari synodum œcumenicam absque canonum editione, cum eæ, ut Leo papa docet, ad extinguendam hæresim, et fidem catholicam confirmandam celebrentur?

Tres sunt de anno celebrationis hujus synodi opiniones. Aliqui cum Tarasio episcopo, Constantinopoli tempore septimæ synodi generalis sedente, volunt eam celebratam quatuor aut quinque annis post sextam synodum œcumenicam, ideoque anno sexcentesimo octogesimo sexto. Sed hæc opinio sustineri non potest; in canone enim tertio dicitur eam celebratam currente indictione quinta, anno autem 685 currente indictione decima quarta. Præterea ex dicendis manifestum fiet ejus epocham figurandam esse sub pontificatu Sergii, qui mense tantum Decembri anni 687

* legati sedis apostolicæ convenerant, et decepti subscripserant. Compellebatur autem et ipse¹ subscribere,

A sed nullatenus acquievit, pro eo quod quædam capitula extra ritum ecclesiasticum fuerant in eo annexa.

VARIANTES LECTIONES.

¹ Cod. Luc., ipse papa.

VARIORUM NOTÆ.

ordinatus est pontifex. Tandem deceptum esse Tarasium, patet ex eo quod etiam asserat, qui subscribere sub Constantino Pogonato sextæ synodo, eosdem et sub Justiniano præsentî synodo subscripsisse. Huic enim subscriptus Paulus episcopus Constantinopolitanus, sextæ synodo Georgius. Huic Petrus episcopus Alexandrinus, sextæ idem Petrus adhuc presbyter Alexandrini patriarchæ vicarius. Huic Anastasius episcopus Jerosolymitanus, sextæ Georgius presbyter Jerosolymitanæ Ecclesiæ nomine. Tandem, ut de aliis taceam, huic synodo subscriptus Georgius episcopus Antiochiæ, sextæ adfuit Macarius ejusdem Ecclesiæ patriarcha, et depositionis sententiam tulit.

Secunda opinio est Theophanis, scribentis, hanc synodum habitam anno Incarnationis secundum Alexandrinos 699, qui inchoatur Kalendis Septembris anni eræ nostræ septingentesimi sexti, a quibus ideo et infra synodum inchoatum existimat, unde addit a sexta synodo ad Trullanam fluxisse annos viginti septem, et eos nugari qui scriptis suis celebratos sexti concilii capitulares typos, exactis postmodum annis quatuor, editos affirmant; ubi Tarasium indicet, ejusque opinionem suggillat. Sed ea quam proponit longe improbabilior est, eum Paulus episcopus Constantinopolitanus, qui huic synodo præfuit, anno sexcentesimo nonagesimo tertio obierit, et Callinico vacuum sedem reliquerit, ipso etiam Theophane teste. Secundo auctor libelli synodici, postquam locutus est de synodo Trullana, ait: *Cum autem Leontius imperium invasisset, et Justinianum abscissis naribus Charsonem relegasset, Artemius, qui et Anastasius dicitur, Leontio successit; quare non anno Christi 707, sed ante annum 693, quo Justinianus depositus est a Leontio, Trullana synodus congregata. Tertius Anastasius disertis verbis asserit hanc synodum coactam, Sergio primo Ecclesiam Romanam administrante, cujque tuto fides adhiberi debet: in Vita enim ejus ita accurate narrat quæ Justiniano Augusto primum imperante Romæ gesta sunt, quo Quinisextæ synodi decretis Sergius subscribere compelleretur, ut eum de hujus synodi tempore probe edoctum fuisse certum videatur, cum jusuper Beda, qui hac ætate vivebat, lib. de Sex ætatibus, et Paulus Diaconus, qui sæculo sequenti floruit, lib. vi de Gestis Longobard., cap. 11, auctores Theophane antiquiores, eidem Anastasio suffragentur.*

Cum itaque in laudato tertio synodi Trullanæ canone dicatur eam celebratam præterito anno sexies millesimo centesimo nono, et utriusque opinionis defensores fateantur hunc locum corruptum esse, et ex Theophane ad annum Incarnationis secundum Alexandrinos 677 corrigendum, legendumque anno sexies millesimo centesimo nonagesimo nono, illis autem annus mundi, secundum eram Constantinopolitanam desinat cum mense Augusto anni sexcentesimi nonagesimi primi, eo pariter anno congregata est synodus Trullana; Kalendis enim Septembris illius anni inchoatus est annus 6200, et indictio quinta, quibus obituentibus, synodus habita est, et laudatus canon ante initium mensis Februarii anni 692 conditus est. Plura hæc de re auctor Criticæ Baronii, qui in dissertatione de Periodo Græco-Romana tomo primo præfixa, æram illam mundi Constantinopolitanam, aliasque æras Græcorum tam mundi quam Incarnationis fuse explicat.

Matthæus Blastares, in præmio sui Nomocanonis de synodo Trullana, scribit: *Principes ejus synodi celebrabantur Paulus Constantinopolitanus, Paulus (legendum Petrus) Alexandria, Georgius Antiochiæ,*

Anastasius Jerosolymorum, Joannes Novæ Justinianopoleos, Basilius Gortinæ metropoleos Cretes insulæ ac totius synodi sanctæ Romanæ Ecclesiæ vices gerens. Ita namque post imperatoris subscriptionem patriarcharum et metropolitaram singuli proprium nomen ac dignitatem veteribus in libris signaverunt. Anastasius tamen Bibliothecarius, in synodi vii ad Joannem VIII papam præfatione, asserit patriarchas ne quidem per legatos ei adfuisse. Auctor libelli synodici episcopos cccxi, Balsamon et Zonaras cccxvii, huic synodo interfuisse scribunt; in hodiernis tamen exemplaribus subscripti tantum reperiuntur cccxi, inter quos existere quos probitas, doctrina et sanctitas commendabiles reddebat. Baronius et Binius, imo et nuper auctor anonymus Delectus actorum Ecclesiæ universalis seu Novæ summæ conciliorum, scribunt Callinicum, Pauli Constantinopolitani patriarchæ successorem, hujus synodi auctorem et præsidem fuisse; sed illud dicitur contra manifestam subscriptionum fidem, contra Balsamonis citati testimonium, contra Nicephorum, in Chronico, et Theophanem, qui Pauli mortem cum anno 693 et Callinici initium conjungunt. Eam tamen Baronii sententiam secutus est Lupus, in dissert. de synodi Trullanæ causa et tempore, ubi addit: *Ejus (nempe Callinici) ut viri infamis, nomen existimem erasum a posterioribus synodi patronis, ac intrusum nomen Pauli.* At Callinico nullus antiquorum alicujus criminis reum facit, et gratis dicitur nomen Pauli in locum nominis Callinici subrogatum fuisse. De Callinico infra sermo erit.

Apostolicam legationem huic synodo adfuisse, diserte testatur Anastasius in Vita Sergii papæ, in qua scribit: *Hujus pontificis temporibus Justinianus imperator concilium in Regia urbe fieri jussit, quo et legati sedis apostolicæ convenerant, et decepti subscripserant.* Hanc legationem varie explicant recentiores Historici, inter quos Marca, lib. v de Concordia, cap. 18, rem exactius exposuisse videtur. Observat enim Romanos pontifices solites fuisse legatos ad imperatores Christianos mittere, pro negotiis Ecclesiæ universalis procurandis. Illi legati, qui apocrisarii et responsales dicebantur, assidui erant in comitatu principis, et proprias Ecclesiæ Romanæ causas apud eum prosequabantur, ac pro negotiis fidei et disciplinæ excusabant; jurisdictionis tamen nullam partem attingebant, nisi ex delegatione speciali. Quæ cautio non inutilis erat ad vitandas patriarcharum Cyprianorum machinationes; qui, suæ sedis amplificationi semper intenti, terrore et minis principis, assensum legati ad res novas constituendas extorquere potuissent, ut saltem non incolorata videri posset immutatio, quæ apostolicæ sedis auctoritatè aliqua muniretur. Attamen prudentia sua obtinere pontifices Romani non potuerunt quin in eos laqueos inciderent, a quibus tam studiose sibi cavebant. Etenim in hac synodo Trullana, ut color aliquis novis decretis quæ in ea condita sunt quæsitus videretur, illa œcumenicæ titulum assumpsit ob Romanæ sedis auctoritatem adhibitam. Legati enim, seu apocrisarii vel responsales apostolicæ sedis, qui munere suggestionis apud principem Justinianum fungebantur, huic synodo interfuerunt. Certe Sergius papa legato mandatis suis instructos ad eum conveniri non miserat, eum quippe damnavit ut illicitum, ut mox videbitur. Basilius, episcopus Gortinæ provinciæ Cretæ metropolitanus,

* Legati sedis apostolicæ. Intellige episcopos Græciæ illos qui in Oriente Romani pontificis vicarii constituti fuerunt. BIN. et LALB.

Quæ et quasi synodally definita, et in sex tomis descripta attribus patriarchis, id est¹, Alexandrino, Constantinopolitano, et Antiocheno, vel cæteris² consulis, qui³ in tempore illic convenerant, subscripta erant, manuque imperiali confirmata, missis in Lucellum, quod⁴ scebrum carnale vocitatur in hanc

urbem ad confirmandum, vel in superiori loco subscribendum Sergio pontifici, utpote capiti omnium sacerdotum, direxit. Qui beatissimus pontifex, ut dictum est, penitus eidem Justiniano Augusto non acquievit, nec eosdem tomos suscipere, aut⁵ lectione pandere passus est. Porro eos ut invalidos respuit,

VARIANTES LECTIONES.

¹ Al., *Constant., Alexand.*

² Cod. Luc. et al., *præsulibus.*

³ Cod. Luc., *eo tempore.*

⁴ Cod. Luc., *chartale*; locus corruptus; al., *scebro carnali vocitatur.*

⁵ Cod. Luc., *lectioni.*

VARIORUM NOTÆ.

metropolitanus, eam legationem tunc solus obibat, unde in calce canonum synodi se inscribit legatum totius synodi Ecclesiæ Romanæ, exemplo trium legatorum Agathonis et synodi Occidentalis, qui in sexta synodo hoc nomen assumpserant.

Centum et duo canones in hac synodo editi sunt, ut testantur sanctus Tarasius, septima synodus in refutatione conventus iconoclastici, Photius in Nonocanone, et auctor libelli synodici. Ex illis plures sunt optimi, et qui antiquam Ecclesiæ disciplinam ut plurimum redolent. Unde cum plurimi sint laudati jureque laudandi, non sunt omnes ab Ecclesia Romana rejecti, sed tantum quinque, nempe canon 2, quo octoginta quinque apostolorum canones et constitutiones decernuntur admittendæ, sicuti et canon 13, quo lex ecclesiastici cælibatus concutitur, et castissima Romanæ Ecclesiæ reprehenditur disciplina, qua sacris ministris usus conjugii interdicitur. Quin etiam eos qui presbyteris, diaconis, subdiaconis conjunctionem et consuetudinem cum legitima uxore prohibuerint anathemate ferit iste canon. Non est etiam approbatus canon 55, quo jejunium Sabbati in Ecclesia Romana celeberrimum damnatur. Nec etiam canon 67, abstinentioniam a sanguine et suffocato clericis, sub depositionis pœna laicis sub pœna excommunicationis, prohibens, eamque abstinentioniam velut ex divinæ Scripturæ mandato etiamnum obligante imponens. Nec omni ex parte approbatus est canon 82, quo prohibetur ne Christus Salvator depingatur in imagine agni, sicut ostensus est patribus in figura, sed in imagine hominis, qua demum omnes sunt adimpletæ figuræ.

Alii canones, quos jure laudandos diximus, ut ex eorum lectione et examine cuilibet patebit, non sunt ab Ecclesia Romana rejecti. Ut enim hic de primo et ultimo tantum loquar, primus fidei a sex conciliis œcumenicis confirmatam et ab apostolicis traditam inviolabiliter servandam esse docet. Ultimus vero præstantissimas pro excipienda confessione leges et præcepta continet, et quam prudenter erga penitentes sacerdos se gerere debeat. Ipsum nempe considerare debere peccati qualitatem, peccatoris pro conversione æstuans desiderium, et morbo convenientem medicinam. Debere examinare an malum oriatur ex habitu, an ex infirmitate, an ex prava affectione. Denique pastoralis ipsius esse officii errantem ovem reducere, ideoque neque per desperationis præcipitia impellat peccatorem, nec ad vitæ dissolutionem et contemptum frenâ relaxet. De omnibus Trullanæ synodi canonibus tam approbatis quam reprobatis legendus Lupus, in notis et scholiis ad canones concilii Trullani. PAGIUS.

Quæ et quasi synodally definita. Illic locus etiam addi potest probationibus quas eruditissimus præsul Ciampinus adduxit (*In Examine libri Pontificalis, sect. 6*) ut evinceret, Anastasium Bibliothecarium auctorem non esse omnium Vitarum pontificum quæ in eodem Pontificali sunt scriptæ, quæ sub ejus nomine typis vulgatæ sunt. Auctor enim hujus Vitæ Sergii I scribit in hac sectione pugnanti adversa fronte cum illis quæ Anastasius refert in præfationibus synodorum, tum septimæ ad Joannem VIII, tum octavæ ad Adria-

num II. Satis erit Anastasiana verba huic loco subijcere, ut quisque unico obtutu deprehendat an ab eodem calamo potuerint proficisci, tum ea quæ de duobus supra centum canonibus synodi erraticæ hic leguntur, tum ea quæ de eisdem in utraque præfatione enuntiantur. In prima hæc habet Anastasius: *Regulas quas Græci a vi synodo perhibent editas, ita in hac synodo principalis sedes admittit, ut nullatenus ex his illæ recipiantur, quæ prioribus canonibus vel decretis sanctorum hujus sedis pontificum, aut certe bonis moribus, inveniuntur adversæ, quamvis omnes hæclemus ex toto maneat apud Latinos incognitæ, quia nec interpretatæ. Sed nec in cæterarum patriarchalium sedium, licet Græca utantur lingua, reperiuntur archivis, nimirum quia nulla earum, cum ederentur, aut promulgans, aut consentiens, aut saltem præsens inventa est. Quanquam eosdem Patres illas Græci promulgare perhibeant, qui in sexta synodo sunt inventi. Sed hoc nullis probare certis possunt indicia. In altera vero præfatione: Græci, inquit, et alia ostendunt regularum numerosa et præsumptuosa satis capitula, prisca traditioni pene omnia valde contraria, quæ a vi synodo perhibent promulgata, cum vi synodus nullam pertulerit præter fidei regulam. Sed quas ejus asseverant regulas, longe post vi synodum apud ipsos constat penes se privatimque depromptas. MAREUS.*

Missus in locellum, quod scebrum carnale vocitatur, in hanc Romanam urbem ad confirmandum. Scebrum est horreum, inde emendandus Ingulphus, in Chronic. Croyland.: *Cæpit, largiente Domino, bonis omnibus abundare, ut tam in thesauris ac scavis, quam in terris ac tenementis, ei pro primis amissis duplicia postmodum redderentur. Pro scavis, lego scebris, vel scearis. ALTASERRA.*

Porro eos ut invalidos respuit. Quod præcipue movit pontificem ad id concilium rejiciendum, fuit episcoporum Orientis temeritas, qui adversus cælibatum presbyterorum et diaconorum, eum evertendi animo, ita delinunt: *Quoniam Romanæ Ecclesiæ pro canone traditum esse cognovimus ut promovendi ad diaconatum, vel presbyteratum, profiteantur se non amplius suis uxoribus jungendos, nos, antiquum canonem apostolicæ perfectionis ordinis servantes, hominum qui sunt in sacris legitima conjugia deinceps quoque firma et stabilia esse volumus, nequaquam eorum cum uxoribus conjunctionem dissolventes, vel eos mutua tempore convenienti consuetudine privantes. Quamobrem si quis dignus inventus fuerit, qui hypodiaconus, vel diaconus, vel presbyter ordinetur, is ad talem gradum assumi nequaquam prohibeatur si cum legitima uxore cohabitet. Sed neque ordinationis tempore ab eo postuletur ut profiteatur se a legitima cum uxore consuetudine abstenturum.... Si quis ergo fuerit ausus, præter apostolicos canones incitatus, aliquem eorum qui sunt in sacris, presbyterorum iniquimus, vel diaconorum, vel hypodiaconorum, conjunctione cum legitima uxore et consuetudine privare, deponatur. Similiter et si quis presbyter, vel diaconus, suam uxorem pietatis prætextu ejecerit, segreget; et si perseveret, deponatur (Can. 15).*

Præterea hoc Concilium canones habebat alios minime recipiendos, ut qui admitti jubet quinque et

atque objecit, eligens ante mori, quam novitatum erroribus consentire. Qui ^a imperator Sergium ^b magistranium in spretum prænominati pontificis Romam mittens, Joannem Deo amabilem Portuensem episcopum, seu ^c Bonifacium consiliarium apostolicæ sedis, secum in regiam abstulit urbem.

^d Deinde Zachariam immanem suum protospatarium cum jussione direxit, ut prædictum pontificem similiter in regiam deportaret urbem. Sed, misericordia Dei præveniente, beatoque Petro apostolo, et

A apostolorum principe, suffragante, suamque Ecclesiam immutatam servante, excitatum est ^e cor Ravennatis militiæ, ducatus etiam Pentapolitani, et circumquaque partium ^f non permittere pontificem sedis apostolicæ in regiam ascendere urbem. Cumque ex omni parte multitudo ^g militiæ conveniret, Zacharias ^h spatarius perterritus, et trepidans, ne a turba militiæ occideretur, portas quidem civitatis claudi et teneri ⁱ pontificem postulabat. Ipse vero in cubiculo pontificis tremebundus refugit, deprecans

VARIANTES LECTIONES.

¹ Cod. Luc., ut non permetterent.

² Labb. et Mans., militiæ.

³ Cod. Luc., protospatarius.

⁴ Cod. Luc., a pontifice ad pedes pontificis.

VARIORUM NOTÆ.

octoginta canones apostolorum nomen præferentes; qui prohibet jejunium Sabbatorum Quadragesimæ fieri, vel in Romana Ecclesia; qui ab suffocato et sanguine abstinere jubet clericos, depositionis pœna proposita, laicos autem sub pœna excommunicationis; ac demum, qui vetat depingi Dominum nostrum Jesum Christum sub figura agni a præcursore Joanne indicati, cum Salvatore representari tantum debeat humana imagine, per quam omnes cæteras complevit (Cann. 2, 55, 67, 82). SOMMIER.

^a Imperator Sergium magistranium in spretum prænominati pontificis Romam mittens. Magistriani sunt agentes in rebus, sic dicti, quia inter officia palatina militabant sub dispositione magistri officiorum. Ambros., de Offic., lib. II, cap. 29: *Legebatur rescripti forma director, magistri officiorum statuta, agens in rebus imminabat.* ALTASERRA.

^b Magistranium. Cum imperialia jussa majore celeritate exsequenda erant, magistriani mittebantur. Qua ratione multo pridem Leo imperator ad comprimendos tumultus quos in Ægypto Timotheus Ælurus Eutylianista excitaverat, misit magistrianos per orbem ad episcopos, ut per encyclicas quid de seditiosis hæreticis decernendum esset, una omnes fide et mente rescriberent. BENIGNUS.

^c Bonifacium consiliarium. Apud Romanum clerum et pontificem dignitas consiliarii sedis apostolicæ erat inter spectabiliores. Qui enim hoc munereungebatur in gravioribus publicisque controversiis velut assessor pontifici et clero astabat; et si quando vacaret sedes, una cum aliis regere Ecclesiam. De illius officio loquitur Gregorius M., lib. II, epist. 51. Quippe in controversia privilegiorum Ecclesiæ Ravennatensis potior disquisitio sedis apostolicæ Consilio demandata est. Imo cum Copronymus, in epist. ad Carolum M., conquereretur de Christophoro, apostolicæ sedis consiliario, Paulus I pontifex pro eo scripsit apologeticam epistolam ad Carolum, quæ, etc., in Codice Carolino, tomo III Script. rerum Franc. Duchesnii, atque inter alia inquit: *Nam illud in ipsis suis apicibus afferunt, quod dilectus filius noster Christophorus primicerius et consiliarius, sine nostra auctoritate, nobis quasi ignorantibus, suggestiones illas direximus, fecisset, et alias pro aliis ejus et vestris missis relegisset; et in testem et judicem proferimus Deum, quod ita nequaquam sit; nihil enim ipse consiliarius extra nostram voluntatem aliquando egit, vel agere præsumsit, quoniam nostri prædecessoris et germani domni Stephani papæ simul et noster sincerus atque probatissimus fidelis exiitit, et in omnibus existit, et satisfacti sumus de ejus immaculata fide et firma cordis constantia.* Ex his liquet consiliarium in fidei disciplinæ concertationibus doctrina sua et voto pontificibus adfuisse. Quapropter hic Bonifacius delectus est ad convincendum Macarium Antiochenum, quem exsilio multaverat synodus VI, ut legitur act. I synodi VII, pag. 63: *Etenim Romæ in exsilio erat Macarius hæreticus a sexta synodo missus; et quadra-*

^B *ginta dies dedit ei spatium sanctæ mem. Pater noster papa Benedictus, et per singulos dies mittebat ad eum Bonifacium consiliarium, et commonitoriis verbis docebat eum divina Scriptura; et nunquam voluit corrigi. Hoc autem faciebat ut persuaderet et corrigeret eum.* Imperator itaque Justinianus animadvertens a Sergio negatam confirmationem Trullanorum canonum suggestionem, ut videbatur, Bonifacii consiliarii, utrumque Cplim. adduci voluit, facti rationem edituros. BENIGNUS.

^d Deinde Zachariam, etc. Omnia in synodo acta in Romanam urbem ad confirmandum vel in superiori loco subscribendum Sergio pontifici, utpote capiti sacerdotum omnium, Justinianum imperatorem direxisse scribit Anastasius; cum enim Justinianus gesta hujus synodi sex tomis comprehensa ab episcopis subscripta, et imperiali manu confirmata, ad Sergium papam misit, charta pura in Codice concilii relicta est ante cæteros patriarchas, post Justinianum imp. ut eam subscriptione sua replet. Eodem plane modo charta pura relicta est episcopis absentibus Thessalonicensi, Ravennæ, Sardinia, et Heracleæ, ut saltem post solutam synodum actis subscriberent; quod iisdem verbis in Codice adnotatum est: *Locus Thessalonicensis, locus Ravennatis, et cæterorum.* Sed Sergius acta confirmare recusavit: *Compellebatur autem et ipse, inquit Anastasius, subscribere, sed nullatenus acquievit, pro eo quod quædam capitula extra ritum ecclesiasticum fuerant in eo annexa, quæ et quasi synodaliter definita, et in sex tomis descripta, etc. Qui beatissimus pontifex penitus eidem Justiniano Augusto non acquievit, nec eosdem tomos suscipere aut lectioni pandere passus est. Porro eos ut invalidos respuit atque rejecit, eligens magis mori quam novitatum erroribus consentire.* De iis canonibus in Joanne VII rursus sermo redibit. Cum itaque Sergius, Justiniani imp. precibus haudquaquam fractus, Quinisextæ synodi canones rejecisset, imperator Zachariam protospatarium suum Romam misit, qui pontificem Constantinopolim deportaret. Sed militia Ravennæ, vicinarumque partium, jussa principis nefanda contemnens, non permisit ea executioni mandari. Quare cum omni ex parte multitudo militiæ conveniret, Zacharias protospatarius, in timorem propriæ salutis adductus, ad pontificem protinus se recepit, atque ad pedes prostratus veniam supplicavit, et ne furori militum se dederet obsecravit. Pontifex bonum ipsi animam habere jussit, inde ad placandum profectus exercitum, pro basilica Theodori pontificis, patefactis valvis assedit, ac militibus et populo sedatis, quod pro salute sua tanta alacritate arma sumpsissent gratias egit. Nec tamen ante milites urbe excedere voluerunt, quam onustum contumeliis et metu perterritum inde Zachariam exegissent. Hæc constant ex Anastasio in Vita Sergii, Bedæ, lib. de Sex ætatibus, et ex Paulo Diacono, lib. VI de Gestis Longobard., cap. 11. PAGIUS.

^e Cor Ravennatis militiæ. Cum Zacharias impe-

lacrymabiliter ut sui pontifex miseretur, nec permitteret quemquam ejus animæ infestari. Exercitus autem Ravennatis ingressus per portam beati Petri apostoli, cum armis et ¹ turba in Lateranense episcopiam venit, pontificem videre æstuans, quem, fama vulgante, per noctem sublatum et in navigium missum fuisse ² cognoverant. Dumque fores patriarchii tam inferiores quam superiores essent clausæ, has in terram, nisi velocius aperirentur, mittere ³ minarentur, præ nimia timeris angustia, et vitæ desperatione Zacharias spatarius sub ⁴ lectum pontificis ingressus sese abscondit, ita ut mente excideret, et perderet sensum. Quem beatissimus papa confortavit, dicens ut nullo modo timeret. Egressus vero idem beatissimus pontifex foris basilicam domni Theodori papæ, apertis ⁵ januis in sedem quæ vulgo appellatur sub *Apostolis*, generalitatem militiæ et populi qui pro eo occurrebant honorifice suscepit; datoque apto et suavi responso, eorum corda linivit; quanquam illi zelo ducti pro amore et reverentia

A tam Ecclesiæ Dei, quamque sanctissimi pontificis, jam a patriarchii custodia ⁶ non recesserunt, quoque denominatum spatarium eum injuriis et contumeliis a civitate Romana foris ⁷ depellerent. ⁸ Nam et is qui illum miserat ipso etiam tempore est, Domino retribuente, regno privatus. Sicque Ecclesiæ Dei imperturbata cum suo præsule, Christo favente, servata est.

Illic beatissimus vir in sacrario beati Petri apostoli capsam argenteam in angulo obscurissimo ⁹ jacentem et, ex nigredine transactæ annositatis, nec si esset argentea apparentem, Deo ei revelante, reperit. ¹⁰ Oratione itaque facta, sigillum expressum abstulit, locellum aperuit, in quo interius plumaceum ex holoserico superpositum, quod stauracis dicitur, ¹¹ invenit. Eoque ablato, inferius crucem diversis ac pretiosis lapidibus perornatam inspexit, ¹² de qua, tractis quatuor petalis, in quibus gemmæ clausæ erant miræ magnitudinis, ¹³ et ineffabilem portionem salutaris ligni dominicæ crucis invenit. Quæ etiam ex die illo

VARIANTES LECTIONES.

¹ Al., *tuba*; Cod. Luc., *turba non modica*

² Cod. Luc., *audierant*.

³ Cod. Luc., *minabantur*.

⁴ Cod. Luc., et al., *lecto*.

⁵ Cod. Luc., *sedens in sede*; al., *in sedem sub apostolo generalitatem*.

⁶ Cod. Luc., *custodia recederent*; Labb. et Mans., *custodia recesserunt*.

⁷ Cod. Luc., *expulissent*.

⁸ Al., *jacentem invenit*.

⁹ Al., *interius repositam invenit*.

VARIORUM NOTÆ.

riallis protospatarius Sergium pontificem comprehendere anniteretur, ut captivum ad imperatorem mitteret, stetit ad pontificis defensionem militia Italica, nec a Sergio discessit, nisi postquam iniquus imperialis exsecutor abisset. Ea vero in iis potissimum urbibus degebat quæ sub episcopi Ravennatensis dominatione erant; et quas recenset Agnellus in suo pontificali, part. 2, præsertim cum variæ subinde concertationes inter pontifices et episcopos Ravennatium exarserint. BERGINUS.

¹ Nam et is qui illum miserat, etc. Leontius præfectus, accepto a Græcis imperio Justinianum naso truncatum Chersonesum in exsilium relegavit anno Christi 684, qui erat 10 imperii Justiniani. Rei gestæ circumstantias describit Cedrenus, Theophanes et Zonaras, aliæ annalium Græcorum scriptores. Justo Dei judicio hanc pœnam merito sustinuit impius Justinianus, qui, cum suavis Callinici patriarchæ novos canones sancivisset, iisque orientalem Ecclesiam penitus deformasset, summo studio elaboravit ut vel Romana Ecclesia eadem turpitudine afficeretur, vel saltem ipse summus pontifex, si resisteret mandato imperatoris, per vim Roma in urbem regiam abduceretur. BIN. et LABB.

² Oratione itaque facta, sigillum expressum abstulit, locellum aperuit, in quo interius plumaceum ex holoserico superpositum, quod stauracis dicitur, invenit. Capsa argentea, in qua erat portio ligni crucis dominicæ, sigillo erat obsignata. Thecæ reliquiarum solebant sigillo obsignari. Gregor. Turon., de Mirac. Martyr., lib. 1, cap. 55: *Veniens vero abbas, ablato ab armario sigillo, capsam reperit obseratam. Ligno crucis superpositum erat plumaceum ex holoserico. Plumaceum erat velum e panno serico, in modum plumarum avium contexto. Ambros., epist. 27: Cum de eo convenirem comites ejus, ne sine veste, sine plumatillo paterentur extrudi senem. Et hoc est quod vocabant opus plumarium seu plumatile. Plautus, in Epidico: *Cumatile aut plumatile. — Plumatum* Petron., in Satyric.: *Plumato anictus aureo Babytonico*. Greg. Turon., de Mirac. Martyr., lib. 1, cap. 97: *Exstat mensa niveis velata mantilibus, opere plu-**

mario exornata. Inde plumarii sunt artifices, qui id genus vestis contextunt, L. 2. Cod. de excus. artific., lib. x. Jul. Firmic., Mathes. lib. III, cap. 10: *Linteones aut plumarii*. Idem, cap. 13 ejusd. libri: *Faciunt linteones, aut tunicarum textores plumarios*. Et hoc genus vestis pretiosissimum fuit. Vopiscus, in Carino: *Quid lineas petitas Ægypto loquar, quid Tyro et Sidone tenuitate perlucidas, micantes purpura, plumandi difficultate pernobiles*. Nec modo vestes, imo et lorice solebant contexti squammis seu laminis ferreis in modum plumarum. Virgil., xi Æneid.:

Quem pellicis ahenis

In plumam squammis, auro conserta tegebat.

Et vela ante fores ædium plumario opere texta poni solebant. Anastas., in Gregorio IV, in fin.: *Et velum ante januas linteum plumatum unum*. Ait ex holoserico quod stauracis dicitur. Vela de stauracio sunt vela e serico vel purpura variis floribus vel figuris intexta, quæ e Tyro petebantur; unde et Tyria dicta. Anas., de stauracis seu Tyria. ALTASERRA.

³ De qua tractis quatuor petalis, in quibus gemmæ clausæ erant. Petalum, a Græco πέταλον, est corona aurea quam gestabant sacerdotes, vel qui erant e genere sacerdotum, ut Joannes apostolus et Jacobus frater Domini. De Joanne Euseb., lib. III, cap. 25: *Ὅς ἐγένεθη ἱερεὺς, τὸ πέταλον πεφορηκώς*. Cum esset sacerdos, petalum gestavit. De Jacobo Epiphani., in Panar., hæres. 29: *Ἄλλὰ καὶ τὸ πέταλον ἴσθι* [Leg. περί] τῆς κεφαλῆς ἐξ ἑνὸς αὐτῶ φέρειν.

⁴ Et ineffabilem portionem salutaris ligni dominicæ crucis invenit, quæ etiam ex illo pro salute humani generis ab omni populo Christiano die Exaltationis sanctæ crucis in basilica Salvatoris, quæ appellatur Constantiniana, osculatur ac adoratur. In die Exaltationis crucis dominicæ solemniter instituta est adoratio crucis per osculum in basilica Lateranensi. Pagani etiam solebant osculari signa deorum; inde signa deorum videbantur trita oculis. Lucret., lib. 1:

Tum portas propter ahenas

Signa manus dexteras ostendunt attenuari
Sæpe salutantum tactu præterque meantum.

ALTASERRA.

pro salute humani generis ab omni populo Christiano die Exaltationis sanctæ crucis in basilica Salvatoris, quæ appellatur Constantiniana, osculatur ac adoratur. Hic fecit imaginem¹ beati Petri apostoli, quæ est in parte mulierum. ² Hic fecit thymiamaterium aureum majus cum columnis, et cooperculo, quod suspendit ante imagines tres aureas beati Petri apostoli, in quo incensum et odor suavitatis festis diebus dum missarum solemniam celebrantur omnipotenti Deo opulenter mittitur. Hic disposuit in absida basilicæ superscriptæ super sedem³ apallaream argenteam, pensantem singul. libras centum viginti. Hic fecit in basilica superscripta faros argenteos sex,⁴ pensantes

singulos libras triginta, qui sunt super trabes ad ingressum confessionis.

Hic fecit in circuito altaris basilicæ superscriptæ⁵ tetravila octo, quatuor⁶ ex albis, et⁷ quatuor ex coccino. Hic,⁸ tectum et cubicula quæ circumquaque ejusdem basilicæ sunt, quæ per longa tempora stillicidiis et ruderibus fuerant⁹ disrupta, studiosius innovavit, ac reparavit. Hic musivum, quod ex parte in fronte atrii ejusdem basilicæ fuerat dirutum, innovavit. Similiter et specula ejusdem ecclesie,¹⁰ quæ super sedem sunt, vel regios arcus majores sunt, renovavit. ¹¹ Hic corpus beati Leonis probatissimi Patris, atque pontificis, quod in¹² ab-

VARIANTES LECTIONES.

¹ Al., imaginem auream.

² Cod. Luc., appellariam.

³ Al., pensantes libras CXXX.

⁴ Cod. Luc., trabes; al., tetra velas octo, quatuor ex coccino.

⁵ Cod. Luc., ex eis albos.

⁶ Cod. Luc., quatuor coccinos.

⁷ Al., tegnum.

⁸ Cod. Luc., dissipata.

⁹ Al., tam Ecclesie tam quæ super sedem vel regias argenteas majores sunt, renovavit.

¹⁰ Cod. Luc., abditis inferioribus; al., abdito inferioribus.

VAR'ORUM NOTÆ.

¹ Hic fecit thymiamaterium. Usus porro eorum vel similium vasorum, in quibus thura et varii odores incenduntur in solemnibus oblatione, ex apostolica traditione et Mosaicæ legis exemplo profluxisse ostendit cardinalis Bona, lib. 1 Rer. liturgic., cap. 25, num. 9; solemne enim fuit omni nationi quantumvis barbaræ, et veræ religionis experti, ut nullum sacrificium rite peragi posse crediderint sine incenso, vel aliquo saltem odorifero suffimento. Magi thura Christum Deum venerati et professi sunt; simili modo poetæ a divinitatis protestatione thuris oblationem inseparabilem esse putabant. Ovidius ait:

Templa tibi statuas, reddam tibi thuris honorem.

Constantinus Magnus, referente eodem auctore libri Pontificalis in Silvestro, obtulit thymiamateria duo ex auro purissimo. Usus vero adolendi altaria intra solemniam divini officii vetustissimum esse indicat Ambrosius, ad cap. 1 Lucæ, dicens: *Atque utinam nobis quoque adolentibus altaria sacrificium deferentibus assistat angelus!* Plura hac de re Bona laudatus. Quibus ornamentis basilicas sanctorum Petri et Pauli, aliasque urbis exornaverit, narrat Anastasius, qui et scribit ipsum constituisse ut litaniam a sancto Adriano quotannis dicerentur diebus Annuntiationis Domini, Nativitatis et Dormitionis sanctæ Genitricis, semperque virginis Mariæ, ac sancti Simeonis, quam Hypapantem Græci, Latini Purificationem appellant. Quod idem habet Albinus Flaccus, lib. de divin. Offic., dominicæ crucis partem in capsula argentea, reconditori loco absconditam, honestiori ac celebriori loco reposuit. Ordinavit per diversas provincias episcopos nonaginta septem. Fecit autem ordinationes duas per mensem Martium, ordinavitque presbyteros decem et octo, diaconos quatuor. Ex his Anastasii verbis refellitur eorum opinio qui asserunt festum Dormitionis, seu Assumptionis, beatæ Mariæ virginis sæculo tantum octavo celebrari cœpisse; ut enim observat Franciscus Maria Florentinus, in notis ad Martyrologium Hieronymianum, ad diem 18 mensis Januarii, ante Mauricii imperatoris tempora, ideoque ante sexti sæculi finem Assumptionis festum celebrabatur, et quidem die decima octava Januarii. Id autem probat tum ex eodem Martyrologio sancti Hieronymo attributo, et a se edito, tum ex aliis quæ laudat. Fuscus enim de ejus festi institutione disserit, autumatque illud a mensis Januarii die decimo octavo, ad decimum quintum mensis Augusti, a Mauricio imperatore translatum fuisse. His addit Joannes Mabillonius, in Liturgiæ

Gallicanæ lib. II, pag. 118, duo Kalendaria: Corbeïense nempe, quod vix amplius uno post Mauricum sæculo exaratum dicit, in quo ad xv Kalendas Februarii legitur depositio sanctæ Mariæ virginis; et ex alio perantiquo Floriacensi, in quo, eodem die, ea depositio annotatur. Festum autem illud a Mauricio imperatore ad diem xv Augusti translatum esse probat Florentinus laudatus ex Nicephori Callisti lib. xvii, cap. 28, ubi scribit: *Idem imperator (nempe Justinianus) tum primum Servatoris exceptionem (id est occursum seu Hypapantem, quam Purificationem Virginis dicimus) toto orbe terrarum festo die honorare instituit, sicut Justinus de sancta Christi Nativitate fecit. Atque non ita longo post tempore Mauricius sacrosanctæ Dei Genitricis Dormitionem quindecimo Augusti mensis die celebrari præcepit.* Quibus ex verbis refert Florentinus, quod cum Nicephorus, in Justiniani et Justini sanctionibus, nihil de constituto die addiderit, de festo vero Dormitionis in Mauricii Constitutione diem 15 Augusti præcise signaverit, eum non obscure indicare festum hoc in illum diem Augusti mensis translatum potius fuisse quam recenter institutum. Sed si vera scribit Nicephorus de Mauricio, mihi tamen videtur falli in eo quod ait, Justinum imp. constituisse ut festum Natalis Christi per totum orbem terrarum celebraretur; in Julio enim papa ostendimus longe ante Justinum festum Natalis Christi, tum in Occidente, tum in Oriente, vel die 25 Decembris, vel die sexta Januarii solemne fuisse, et Justinianum anno 551, non Justinum, lata lege statuisse ut die 25 Decembris coleretur; quod idem antea præceperat de festo Purificationis, quod diel secundæ Februarii affixit, ut constat ex his Theophanis, lib. xvi Hist., et Laudulphi Sagacis, in Vita Justiniani, verbis: *Anno quinto decimo imperii Justiniani, mense Octobri, facta est mortalitas Byzantii, et eodem anno Hypapante sumpsit initium, ut celebraretur apud Byzantium die secunda Februarii.* De Justinii constitutione nihil alibi scriptum inveni; quæ si vera sit, dici posset eam a Justiniano imperatore innovatam fuisse, eo quod non observaretur. De festo Purificationis, lege Criticam Baronii, ad annum 542, de utroque vero festo lege eundem Mabillonium laudatum et Edmundum Martene, tom. IV de antiqua Ecclesiæ disciplina in divinis celebrandis officiis. De festo tandem Nativitatis beatæ Mariæ lege dicenda in Innocentio IV. PACIUS.

¹¹ Hic corpus beati Leonis probatissimi Patris, at-

dito inferioris secretarii prædictæ basilicæ positum fuerat, facta diligentius tumba, in denominata basilica publico loco (¹ ubi sibi fuerat relectatum) repositum, ac locum ipsum ornavit. Hic fecit patenam auream majorem habentem ² gemmas ex albis, et in medio ex hyacinto, et smaragdo, crucem pensantem libras viginti. Hic ³ tectum et cubacula universa in circuitu basilicæ beati Pauli apostoli, quæ longa per tempora vetustate confecta fuerant, studiosius innovavit ac reparavit. Similiter et trabes fecit de Calabria adduci, et quæ in eadem basilica vetustissimas invenit renovavit. Hic ⁴ imaginem ⁵ apostolorum vetustissimam, quæ erat super fores ejusdem basilicæ mutavit. Hic fecit ambonem, et ⁶ cyburium in

basilica sanctorum Cosmæ et Damiani, ubi et multa dona obtulit. ^b Trullum vero ejusdem ecclesiæ fuscis chartis plumbeis cooperuit atque munivit. Hic cyborium basilicæ sanctæ Susannæ, quod ante ligneum fuerat, ex marmore fecit, diversa quoque cymilia aurea, et argentea, vel immobilia loca ^c illuc condonavit. Hic basilicam sanctæ Euphemie, quæ per multa tempora fuerat detecta, cooperuit, et renovavit. Hic ^c basilicam sanctæ Auræ in ^d ostiis, quæ similiter fuerat ^e detecta, vel dirupta, cooperuit, suoque studio renovavit. ^e Hic oratorium sancti Andree apostoli, quod ^f ponitur Lavicana, a solo refecit.

^d Hic statuit ut tempore confectionis dominici

VARIANTES LECTIONES.

- ¹ Labb., ut.
² Al., habentem in gyro gemmas; Cod. Luc., gemmas albas.
³ Al., tegnum.
⁴ Al., imagines... vetustissimas.
⁵ Cod. Luc., ciborium.

- ⁶ Cod. Luc., illis.
⁷ Cod. Luc., ostiis (Tiberinis).
⁸ Al., detecta cooperuit et renovavit.
⁹ Al. om. Hic.... refecit.
¹⁰ Al., positum est; Cod. Luc., ponitur via.

VARIORUM NOTÆ.

que pontificis. Corpus Sancti Leonis Magni dicitur primum fuisse, quod ex confessoribus pontificibus in Vaticanam basilicam honoris causa illatum sit, depositumque in basilicæ ejusdem vestibulo. Post sanctum Leonem ita multi pontifices ibidem tumulati sunt, ut ejus sepulcrum aliorum sepulcris obrutum delitesceret, cum a Sergio I papa divinitus admonito, corpus sancti pontificis e loco obscuriore in decentiorem translatum est, videlicet in oratorium ad dexteram majoris absidis prope sancti Petri aram, ut auctor Romæ subterraneæ testatur. Hæc fuit prima translatio corporis sancti Leonis (aliæ enim factæ sunt sequentibus sæculis) ab Anastasio narrata, quam confirmat vetustum epitaphium, quod inter alia in basilica sancti Petri repertum cl. Mabillonius (*In Analectis, tomo III*) fecit publici juris, et est sequens ad Oxoniensem Codicem emendatum.

Hujus apostolici primum est hic corpus humatum,
 Quod foret et tumulo dignus in arce Petri.
 Hinc vatum procerumque cohors, quos cernis adesse,
 Membra sub egregia sunt adoperta domo.
 Sed dudum ut pastor magnus Leo septa gregemque
 Christicolam servans janitor arcis erat.
 Commonet e tumulo, quod gesserat ipso superstes,
 Ne lupus insidians vastet ovile Dei.
 Testantur missi pro recto dogmate libri,
 Quos pia corda colunt, quos mala turba timet.
 Rugiit, et pavida stupuerunt corda ferarum;
 Pastorisque sui jussa sequuntur oves.
 Hic tamen extremo jacuit sub marmore templi,
 Quæ jam pontificum plura sepulcra tegunt.
 Sergius antistes, divino impulsus amore,
 Hunc in fronte sacræ transtulit inde domus.
 Exornans rutilam pretioso marmore tumbari,
 In quo poscentes mira superna vident.
 Et quia præmicuit miris virtutibus olim,
 Ultima pontificis gloria major erit.

Ad hujus epitaphii calcem legitur apud Mabillonium hoc chronicum additamentum: *Sedit in episcopatu annos XXI, mensem unum, dies XIII. Depositus est tertio Idus.... supple Aprilis, et iterum translatus huc beato Sergio IV Kal. Julii, indict. p.* Bollandiani (*tomo secundo mensis Aprilis, pagina 21*) historiam proferunt elevati et translati corporis ex ms. catalogo ecclesiæ sancti Petri, quam lege, si plura de translationibus sancti Leonis desideras. Vide etiam Annot. illustrissimi præulis Blauchini (*tom. III, pag. 159 hujus editionis*). MAFEUS.

^a Imaginem apostolorum vetustissimam. Apparet hinc antiquus sacrarum imaginum usus, earumque in ecclesiis collocatio. Qua de re consulendus Ciampinus in opere de Musivis. BENCIVIS.

^b Trullum vero ejusdem ecclesiæ fuscis chartis plumbeis cooperuit, atque munivit. Trulla vas vinarium concavum. M. Tull., Verr. 6: *Erat etiam vas vinarium, ex una gemma pergrandi.* Apitius, de Re culin., lib. 4: *Quotquot lagana posueris, tot etiam trullas impleto, desuper adjicies vinum.* Hinc detrullare eidem paulo ante, pro e trulla diffundere: *Et in patella alternis detrullare convenit.* Trulla excavata cum manubrio aureo. Hinc trullus dici potuit fornix seu camera ecclesiæ, quia erat in modum trullæ, et inde trullus nomen palatii imperatoris Constantinopoli. Tectum ecclesiæ, e chartis, id est, tabulis plumbeis. Anastas., in Gregor. III: *Item in Basilica sanctæ Dei Genitricis, quæ ad martyres dicitur, tectum vetusta incuria demolitum, purgari fecit ad purum, et cum calce abundantissima seu chartis plumbeis a novo restauravit.* ALTASERRA.

^c Basilicam sanctæ Auræ in ostiis. Hæc est basilica sanctæ Auræ virginis et martyris in ostiis Tiberis. Martyrol. R., 24 August.: *Apud Ostia Tiberina sanctæ Auræ virginis et martyris.* Hinc emendandus locus mendosus Anastas. in Leone III: *Sarta tecta vero ecclesiæ beatæ Auræ (sic) sita in ostia, omnia noviter reparavit.* Lege Auræ. Hanc emendationem tuetur Leo IV, in can. *Igitur 23, q. 8: Summus autem presul missam in ecclesia beatæ Auræ celebravit.* Auræ nomen tributum Petronillæ Petri apostoli filie. Ejus monumento inscriptum, *Auræ Petronillæ, refert Sigebert.* in Chronic., ad ann. 758. ALTASERRA.

^d Hic statuit ut tempore confectionis dominici corporis, AGNUS DEI, QUI TOLLIS PECCATA MUNDI, MISERERE NOBIS, a clero et populo decantaretur. Sergius pontifex ab Anastasio dicitur auctor hujus instituti, ut *Agnus Dei* decantetur in celebratione missæ. Hujus instituti meminit Alcuinus, de divin. Offic., cap. 40. Alii tamen volunt hoc institutum in concil. Nicæno, quod probant ex ipso conc. Nicæno. Arabico. Anno 1183 Mariam Virginem fabro lignario apparuisse, eique tradidisse sigillum imagine sua et Christi nati insculptum hac inscriptione circumsignatum: *Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, dona nobis pacem,* tradit Robert. abbas Montensis, in Suppl. Sigebert. ALTASERRA.

^e Hic statuit, etc. Sergius papa statuit ut tempore confectionis Dominici corporis, AGNUS DEI, QUI TOLLIS PECCATA MUNDI, MISERERE NOBIS, a clero et populo decantetur, inquit auctor libri Pontificalis. Et Sergius quidem instituit ter dici *miserere nobis*; sed multis postea ingruentibus Ecclesiæ adversitatibus, ut ait Innocentius III, lib. VI de Mysteriis missæ,

corpore Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis, a clero et populo decantetur. Constituit autem, ut diebus Annuntiationis Domini, et Nativitatis

VAGIORUM NOTÆ

cap. 6, sive ad tollendum schisma, ut alii scribunt, statutum fuit in tertio diceretur *dona nobis pacem*: qui ritus ubique receptus est, excepta Basilica Lateranensi, in qua adhuc servatur mos antiquus dicendi *ter miserere nobis*, quia, ut observat Joannes Diaconus, in libro de Ecclesia Lateranensi, cap. 6, hæc cœlestis Ecclesiæ typum gerit: *In ea*, inquit, *non cantatur ad missas AGNUS DEI QUI TOLLIS PECCATA MUNDI, DONA NOBIS PACEM, quoniam ibi summa pax iustorum ipse Christus erit.* A quo pontifice facta sit hæc mutatio, cantandi *dona nobis pacem*, cardinalis Bona, lib. II Rer. Liturgic., cap. 16, num. 8, nusquam se legisse fatetur. At si verax est, inquit Bona, Robertus abbas Montensis, in supplemento Chronici Sigeberti, hæc pacis postulationem attulit e celo beata Virgo. Apparuit enim, ut Robertus refert, anno 1185, cuidam fabro lignario opus facienti in silva, deditque illum sigillum cum imagine sua et Filii cūm hac inscriptione: *Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, dona nobis pacem*; jussitque ut ferret ad episcopum, atque ei diceret ut qui vellent pacem Ecclesiæ, facerent hujusmodi sigilla, et portarent in signum pacis. PACIUS.

Constituit autem ut diebus Annuntiationis Domini, Nativitatis et Dormitionis sanctæ Dei Genitricis semperque virginis Mariæ, ac sancti Simeonis, quod Hypapantem Græci appellant, litania exeat, et ad sanctam Mariam populus occurrat. Hypante seu Hypapante, Græcis est festum occursus, quod apud Latinos festum Purificationis dicitur ab occurso Simeonis. Paul. Diac., lib. XVI, in Justiniano: *Et eodem anno Hypapante Domini sumpsit initium, ut celebraretur apud Byzantium secunda die Februarii mensis.* Siffrid. Presb. Misneus. Epitom. lib. II, ad ann. 551: *Sub Pelagio Papa et Justiniano imperatore sumpsit initium apud Constantinopolim, ut Ἐκπὰρὰ Domini, id est, Purificatio beatæ Mariæ virginis, solemniter celebraretur.* Idem Anastas., in Hist.: *Anno decimo quinto imperii Justiniani Hypapante Domini sumpsit initium, ut celebraretur apud Byzantium die secunda Februarii mensis.* ALTASERRA.

Quod Hypapantem appellant. Ἀπό τῆς ὑπαπαντῆς, sive ὑπαπαντῆς αὐτῆς ὑπαπαντῆσεως, hoc est ab occurso, vel obviatione, a sene Simeone et Anna vidua tum Domino facta, cum a parentibus Maria et Joseph in templum puer Jesus fuit delatus, festum purificationis beatæ Mariæ virginis, Hypante vel Hypapante a Græcis nominatur. Ab aliquibus dicitur Hypante Domini, ab aliis Hypante Simeonis et Annæ, a Theophylacto autem Simocatta (*Libro VIII Hist. cap. 4*) appellatur numero rotundo τεσσαρακοστή ἡμέρα τῆς γενεθλιακῆς πανηγύρεως τοῦ μεγάλου Θεοῦ Ἰησοῦ, id est, quadragesima dies celebritatis natalium magni Dei Jesus. Ex præcepto enim veteris Legis mulier quæ masculini erat enixa, elapsis quadraginta diebus, purificabatur in tabernaculo, et post templum a Salomone excitatum, in templo, victimis a lege præscriptis. Quare beatissima Virgo, quæ de Spiritu sancto concepit, a salutifero partu, quadraginta diebus expletis, voluit cæteris puerperis se conformare, quanquam purissimæ Θεοτόκος nulla prorsus purificatione indigeret, ut ostendi in notis ad Sigoniamam Hebræorum Kemp., quæ exstant tomo IV Collect. Mediolan. (Pag. 224, annot. 58, 59). Festum Hypantes prius institutum fuisse apud Græcos, quam apud Latinos, inter rerum ecclesiasticarum scriptores satis convenit. Cedreus, ad annum nonum Justinii Magni, refert illius institutionem, cum Antiochia corruit ingenti terræ motu quassata. Anastasius Bibliothecarius (*In Hist. Eccles.*) secutus Theophanem, illam temporibus Justiniani consignat: *Anno*, inquit, *Ju-*

stiniani 15, mense Octobrio, facta Byzantii mortalitas, et eodem anno Hypapante sumpsit initium, ut celebraretur apud Byzantium 2 die Februarii. Eadem habet Landulphus sagax (*In Vita Justiniani*), Sigebertus, in Chronico (*Ad annum 542*), et Martyrologium Ursuardi, in quo secunda die Februarii ita legitur: *Hypapante Domini, et purificatio beatæ Virginis, quod festum tempore Justiniani imperatoris apud Byzantium seu Constantinopolim sumpsit exordium.* Qui majorem huic festo antiquitatem assignant, ejus volunt meminisse sanctum Methodium episcopum primo Olympi et Pataræ maritimarum Lyciæ urbium, tum Tyri in Phœnicia, qui ineunte quarto sæculo Martyrii coronam est adeptus. Pater Combefisius, in Amphilochio, iterum typis commisit homiliam hoc festo habitam a Sancto Methodio, cui sequens præfixus est titulus: *Μεθοδίου ἐπισκόπου Πατάρων, καὶ μάρτυρος, εἰς τὸν Σιμεῶνα, καὶ εἰς τὴν Ἄγνην τῇ ἡμέρᾳ ὑπαπαντῆσεως, καὶ εἰς τὴν ἁγίαν Θεοτόκον.* Addunt præterea tum sanctum Cyrillum episcopum Hierosolymitanum, scriptorem itidem quarti sæculi, magnumque rituum ecclesiæ mystam, qui de cæremonia, etiam cereorum, adhibita hoc festo, verba fecit, tum nonnullos alios ex Orientalibus Patribus, qui ante Justinianum in humanis degebant, quorum catalogum videre poteris apud Bollandianos, tomo primo mensis Februarii. Quamobrem auctores hujus sententiæ asserunt, vel Justinianum instituisse Constantinopoli, cum assiduis funeribus urbs exhauriretur, novum hoc festum, quod aliæ Ecclesiæ, et præsertim Hierosolymitana, antiquum habebant; vel quod sanctum erat, nova sanctione instaurasse; eo modo quo Sixtus V antiquum festum Præsentationis Mariæ, multis Græcorum Patrum orationibus celebre, neque ignotum Latinis, nova constitutione non tam instituit novum, quam vetus restituit, dum celebrius deinceps in Ecclesia voluit haberi. In hoc festo processiones sunt ex antiquo more ardentibus cereis, quorum usum profluxisse a delictis sacris Februi, id est, Plutonis, superstitione scilicet in veram religionem mutata, scribit sanctus Ildelfonsus, qui floruit anno 644 (*Serm. de Purificat.*), et sanctus Eligius episcopus Noviomensis, in Gallia, qui obiit anno 665 (*Homil. 2 in Purificat.*). Pro impetranda siquidem mortuorum quiete Romani diebus Februarii, circa sepulcra piculis et sacrificiis manes placabant, cereis et facibus accensis, ut Macrobius testis est (*Id. i Saturn., cap. 13*). Censet card. Baronius (*In notis ad Martyrologium*) cæremoniæ luminarium viam aperuisse Gelasium, cum sustulit Lupercalia, quæ Februario mense Romæ agebantur, cujus conjectura parum soliditatis videtur habere, cum in apologia Gelasii adversus Andromachum senatorem, in qua pluribus ludos Lupercorum non minus supersticiosos quam lascivos convellit, nullum verbum de ritu luminarium occurrat. Auctorem hujus processionis Sergium papam extitisse tradit auctor libri Pontificalis hoc loco, cui Ordo Romanus consentit. Verum cum ante Sergium mos gestandi lumina die Purificationis obtinuerit tum in Hispania, tum in Gallia, ut patet ex laudatis homiliis sanctorum Ildelfonsi, et Eligii, qui Sergii pontificatum antecessere, sequitur Sergium hanc consuetudinem in Romanam Ecclesiam primum aut invexisse, aut fortasse verius, locum determinasse processionis hujus diei ab ecclesia sancti Adriani ad sanctam Mariam Majorem, in qua processione clero et plebem universam gestasse cereos ardentis a pontifice datos refert Beda (*De Ratione temp., cap. 10*). MAFECUS.

et ad sanctam Mariam populus occurrit: sic legitur a Quintum universale concilium, utpote errantes, sus- basilica sancti Laurentii martyris, quæ appellatur: cipere: diffidebant, ejusdem beatissimi papæ mon- titulus Lucinæ, arcus argenteos quatuor. Hujus titis atque doctrinis instructi, conversi sunt, iidem- temporibus Aquileiensis Ecclesiæ archiepiscopus, que venerabile concilium cum satisfactione susce- et synodus, quæ sub eo congregata est, quæ sanctum perunt. Et qui prius sub erroris vitio tenebantur.

VARIANTES LECTIONES.

¹ Al., *Spiritualibus monitis.*

² Cod. Luc., *Satisfacti, pro cum satisfactione.*

VARIORUM NOTÆ.

^a *Hujus temporibus Aquileiensis, etc.* Eadem scribit Paulus Diaconus, lib. v, cap. 14. BIN. et LABB.

Hujus temporibus Aquileiensis Ecclesia. Anno circiter sexcentesimo nonagesimo octavo, Tiberio Absimaro imperante, et Sergio papa Romæ sedente, finem accepit schisma Ecclesiæ Aquileiensis de tribus capitulis. Paulus enim Diaconus, lib. de Gestis Longobard., cap. 14, postquam Tiberium imperium invasisse narravit, quod contigit anno 698, scribit: *Hoc tempore synodus Aquileiæ facta, ob imperitiam fidei, quintum universale concilium suscipere diffidit, donec salutaribus beati papæ Sergii monitis instructa, et ipsa cum cæteris Christi Ecclesiis annuere consentit.* Eadem fere verba habet in Sergio auctor libri Pontificalis, errore vulgari Anastasio attributi, qui hoc ipso tempore vivebat. Paulus vero Diaconus non multo post hoc tempus vixit. Cardinalis quidem Norisius, in dissert. de quinta synodo, cap. 9, § 1, contendit ex loco Bedæ, in lib. de Sex ætatibus, synodum illam Aquileiensem esse synodum a Paulino Aquileiensi patriarcha contra quintam synodum sæculo superiori coactam: *Synodus, inquit Beda, Aquileiæ facta, ob imperitiam fidei, quintum universale concilium suscipere diffidit, donec salutaribus beati papæ Sergii monitis instructa et ipsa huic cum cæteris Christi Ecclesiis adnuere consentit, quo ex adverbio, donec, cardinalis doctissimus non obscure colligi ait Bedam loqui de concilio ante Sergium congregato.* Sed præterquam quod verosimile non est, Paulum Diaconum in Bedæ sensum non penetrasse; etiamsi hoc concederetur, non tamen inde sequeretur schisma Aquileiensis Ecclesiæ ante Sergium penitus extinctum esse, cum ibidem Beda asserat illam Ecclesiam, *salutaribus beati papæ Sergii monitis instructam, quinto concilio cum cæteris Christi Ecclesiis adnuere consensisse.* Ad rationes ejusdem cardinalis respondimus in pontificatu sancti Gregorii. Acta sancti Aldhelmi abbatis Malmesburiensis in Anglia, quæ exstant apud Surium, ad diem 25 Maii, produnt Sergium papam calumniam passum, quasi stupri reus esset, quod nempe pater esset pueri recens nati, quem cum Aldhelmo Romæ existens baptizaret, coramstantibus ei præcepit edicere, si pater ejus esset is qui vulgo dicebatur; puerum vero respondisse, *non se esse genitum illius opere quem vana in hoc referebat populus, sicque pontificem ob infamia liberatum.* Sed hæc narratio jure merito a Baronio in dubium vocatur, revera enim non habetur in sancti Aldhelmi Vita, a Wilhelmo Malmesburiensi elucubrata, licet legatur in alia Vita sancti Aldhelmi, scripta ab auctore anonymo monacho Malmesburiensi, qui paulo ante Wilhelmum Malmesburiensem vixit, ut ostendit Henschenius, qui eam publicavit, ad diem 25 Maii. Aldhelmi Vitam a Wilhelmo Malmesburiensi scriptam recitat Mabilonius parte 1. Sæc. IV. Benedicini. PAC. US.

^b *Aquileiensis* *Synodus.* Anastasius hæc, ut alia nonnulla, descripsit ex Beda, qui in lib. de sex ætat. ait: *Synodus Aquileiæ facta ob imperitiam fidei quintum universale concilium suscipere diffidit, donec, salutaribus beati papæ Sergii monitis instructa, et ipsa huic cum cæteris Christi Ecclesiis adnuere consentit.* Paulus quoque Diaconus, lib. vi, c. 14, cum enarrasset imperium anno 98 a Tiberio fuisse invasum, scribit: *Hoc tempore synodus Aquileiæ facta, ob imperitiam fidei, etc.* Quæ sequuntur gemina iis

sunt quæ ex Beda retulimus. BENICINUS.

Aquileiensis Ecclesiæ archiepiscopus, et Synodus quæ ab eo congregata est. Aquileiensis Ecclesia cum Venetiarum atque Istriæ episcopis diu contra universalem synodum Quintam depugnavit, tria, ut aiunt, capitula a Chalcedonensibus Patribus non proscripta, a quoquam negans posse proscribi. Paulinus Aquileiensis, cathedræ invasor, et turbarum inceptor, Aquileiæ cum suis schismaticis episcopis contra Synodum Quintam, in qua adversus tria capitula pronuntiatum erat anathema, conciliabulum habuit circa annum 557, sedente in Romana sede Vigilio. Sergio etiam Romæ sedente, aliam de eadem causa pseudosynodum habitam fuisse, hoc est circa annum 698, Noster hoc loco testatur, a quo Sergio tandem Aquileienses instructi, venerabilem quintam synodum suscipere ad unitatem Ecclesiæ catholicæ, ejurato schismate, redeunt. Cardinalis Norisius, in dissert. de v synodo (*Cap. 9, parag. p.*), putat novum conciliabulum sub Sergio minime coactum fuisse, contra quam narratur ab Anastasio. Bedam vero cum nostro consentientem (nam in Chronico de sex ætatibus, Tiberio Absimaro imperante anno 7, quo tempore Sergius Romanam regebat Ecclesiam: *Synodus, inquit, Aquileiæ facta, ob imperitiam fidei, quintum universale concilium suscipere diffidit, donec, salutaribus beati Sergii papæ monitis instructa, et ipsa huic cum cæteris Christi Ecclesiis annuere consentit*) ita interpretatur, ut concilium a Paulino contra v synodum habitum Beda significet, ejus error et pravum de synodo v judicium diu invaluit, donec Sergii monitis Aquileienses instructi, eam, errore deposito, cum cæteris Ecclesiis susceperunt. Id autem eruditissimus cardinalis ex eo probat, quod synodo Lateranensi habitæ anno 649 subscriptus legitur Maximus Aquileiensis episcopus; et sub sancto Agathone papa, qui Sergii pontificatum quinquennio solum præceasit, adfuere in Romana synodo cum Agathone Aquileiensi metropoli cæteri suffraganei litteras subscribentes, ex quibus colligitur synodum quintam eos suscepisse. Sed duo sunt quorum causa doctissimo Norisio non assentio, credoque duas pseudosynodos Aquileiæ coactas fuisse: unam, anno 557, a Paulino; alteram, anno 698, a Petro, qui Aquileiensem sedem tum obtinebat. Primum est synodum a Paulino congregatam fuisse, ut didiceret de generali synodo v, quam rejecit, ut labefactam concilium Chalcedonense damnatione trium capitulorum, quod constat ex his fragmentis epistolarum Pelagii I quæ e tenebris primum eruit Lucas Holstenius. In tertio siquidem legitur: *Nec licuit aliquando, nec licebit, particularem synodum ad judicandum generalem synodum congregari.* Synodus vero a Beda memorata ob imperitiam fidei diffidebat duntaxat quintam synodum generalem recipere. Aliud siquidem est universale concilium rejicere, aliud ob imperitiam illud non suscipere. Primum est per contumaciam universale concilium contemnere, alterum ob ignorantiam de illo suscipiendo diffidere. Secundum est perspicuum testimonium Pauli scriptoris Aquileiensis provinciæ, et diaconi Aquileiensis Ecclesiæ, octavo sæculo vita functi; quia si in hac synodo indicanda Beda hallucinatus fuisset, emendasset illum sine dubio, non illius verba exscripsisset. Paulus igitur (*Lib. vi Hist. Langob., cap. 14*) asserit synodum sedente Sergio Aquileiæ coactam fuisse,

doctrina apostolicæ sedis illuminati, cum pace consonantes veritati, ad propria¹ relaxati sunt. Hic fecit coopertoria, vel vasâ aurea, et argentea² plura per diversas ecclesias, ad usum et ornatum ecclesiarum Christi. Hic ordinavit Damianum archiepiscopum sanctæ Ecclesiæ Ravennatis,³ atque Clementem⁴ Frisonorum. Hic ordinavit⁵ Berechaldum Britan-

niæ archiepiscopum. Hic ordinavit per diversas provincias episcopos nonaginta septem. Fecit autem et ordinationes duas per mensem Martii, presbyteros xviii, diaconos quatuor, qui etiam sepultus est ad beatum Petrum apostolum⁶ vi Idus Septembris, indictione⁷ xv, Tiberio Augusto, et cessavit episcopatus mensem unum, dies viginti.

VARIANTES LECTIONES.

¹ Cod. Luc., *reversi*.
² Al. om. *plura*.
³ Al. *Ravennatis*. *Hic ordinavit Bertoaldum archiepiscopum, atque Clementem in gentem Frisonorum. Hic ordinavit per diversas, etc.*

⁴ Cod. Luc., *Frisonum*.
⁵ Cod. Luc., *Berechaldum*.
⁶ Cod. Luc., *quinto*.
⁷ Al., *xiv*.

VARIORUM NOTÆ.

postquam enim Tiberium Absimarum invasisse narravit imperium: *Hoc tempore, subdit, synodus Aquileiæ facta, ob imperitiam fidei, quintum universale concilium suscipere diffidit, donec beati Sergii papæ monitis instructa, et ipsa cum cæteris Christi Ecclesiis annuere consentit.* Hæc jam animadverteram de altera pseudosynodo Aquileiensi contra quintum universale concilium, cum ad manus venit eruditissima dissertatio de schismate Ecclesiæ Aquileiensi c. l. Patris Bernardi Mariæ de Rubeis, in qua (Cap. 5, 19) ostendit synodum diversam ab illa Paulini Bedam significare. Ad oppositam vero rationem desumptam tum ex subscriptione Maximi Aquileiensis synodo Lateranensi, tum ex synodica Romanæ synodi sub sancto Agathone, cui subscripsit Agatho Aquileiensis cum suis suffraganeis, respondet idem doctissimus scriptor, Maximum et Agathonem non ad Aquileiensem Ecclesiam, sed ad Gradensem spectare. Neque vero mirandum est eos se subscripsisse

Aquileienses; nam erant catholici metropolitæ ejus Ecclesiæ, in insula tamen Grado ordinati. Nondum enim metropolis Aquileiæ in duas dissecta fuerat, quod postea Gregorii II auctoritate factum fuit. Una metropolis erat, inquit laudatus auctor, quæ schismate lacerabatur; unum corpus cum duplici capite, altero schismatico, altero catholico; ac alteri sana membra adhærebant, alteri morbosa. Catholicus metropolita dicebatur Gradensis, quod in insula Grado eligeretur; schismaticus appellatus est Aquileiæ, quod Joannes, catholico Candiano oppositus, in vetere fuerit ordinatus Aquileia. Uterque se gerebat pro Aquileiensi, ac ubi jura in totam metropolim vindicabat. Favore Langobardorum fruebatur schismaticus; catholico favebant Romani pontifices, exarchi, et Christianissima Venetorum respublica. Sed de historia hujus schismatis plura qui desiderat, legat eandem dissertationem, a qua schismati Aquileiensi multum lucis affunditur. MARZUS.

SERGII PAPÆ I EPISTOLA

AD CEOLFRIDUM ABBATEM MONASTERII DIVORUM PETRI ET PAULI,

QUOD EST AD WIRIMUNDAM ET INGERVUM,

DE BEDA VENERABILI ROMAM TRANSMITTENDO.

(Mans. Coll. Conc. tom. XII.)

Sergius episcopus servus servorum Dei Ceolfrido religioso abbati salutem.

Quibus verbis ac modis clementiam Dei nostri atque inenarrabilem providentiam possumus effari, et dignas gratiarum actiones pro immensis circa nos ejus beneficiis persolvere, qui in tenebris et umbra mortis positos ad lumen scientiæ producit? *Et infra.* Benedictionis interea gratiam, quam nobis per præsentem portitorem tua misit devota religio, libenter et hilari animo, sicuti ab ea directa est, nos suscepisse cognosce. Opportunis ergo ac dignis amplectendæ tuæ sollicitudinis petitionibus arctissima devotione faventes, hortamur Deo dilectam tuæ religiositatis bonitatem, ut quia exortis quibusdam ecclesiasticarum causarum capitulis non sine examinatione longius innotescendis, opus nobis sunt ad con-

ferendum arte litteraturæ imbuti, sicut decet Deo devotum auxiliatorem sanctæ matris universalis Ecclesiæ, obedientem devotionem huic nostræ hortationi non desistas accommodare, sed absque aliqua remuneratione religiosum Dei famulum Bedam, venerabilis monasterii tui presbyterum, ad limina apostolorum principum dominorum meorum Petri et Pauli amatorum tuorum ac protectorum, ad nostræ medioeritatis conspectum non moreris dirigere, quem, favente Deo, sanctis tuis precibus non diffidas prosequere ad te redire, peracta præmissorum capitulorum cum auxilio Dei desiderata solemnitate; erit enim, ut confidimus, etiam cunctis tibi creditis profuturum quicquid Ecclesiæ generali claruerit per ejus præstantiam impertitum.